

4. Калугина З.И. Новая парадигма сельского развития / З.И. Калугина, О.П. Фадеева // Мир России, –2009.– Т. 18. –№ 2. –С. 34-49.
5. Пожидаев Е. ГМО — оружие революционера / Е. Пожидаев// Росбалт Бизнес: сайт.–[Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.rosbalt.ru/business/2012/02/29/951795.html>.
6. Яценко П. Зливу на четвер замовляли?/ П. Яценко // Экспрес. – 2009. – 26 лют – 5 берез. – С.15.
7. Майовець Є. Парадигма розвитку аграрної економіки в умовах нестабільності / Є. Майовець //Вісн. Львів. ун-ту. Сер. екон.– 2008. –Вип. 40. –С.342–345.
8. Фрильоф К. Паутина жизни. Новое научное понимание живых систем. / К. Фрильоф; пер. с англ. В.Г. Трилиса. – М.: София, 2003. – 336 с.
9. Глушко В. П. Словник іншомовних соціокультурних термінів / В.П. Глушко. – Суми. –2004. – 38 с.
10. Комарова І.В. Державне регулювання аграрного сектора: Необхідність та сучасні погляди на проблему /І.В. Комарова // Вісн. Бердян. ун-ту менеджм. і бізнесу.– 2008.– №3.– С.30-34.
11. Онегіна В.М. Державне регулювання цін і доходів сільськогосподарських товаровиробників: монографія /В.М. Онегіна.– К.: ННЦ ІАЕ, 2007.– С. 181–183.
12. Гончарова Н.В. Реконверсійна парадигма ресурсозабезпечення «нової економіки» / Н.В. Гончарова //Актуальні проблеми економіки.–2010.– №8.– С.50–56.
13. Тамбовцев В.Л. Из разных видов модернизации придется выбрать. [Электронный ресурс]/ В.Л.Тамбовцев.–Режим доступа: http://www.ng.ru/scenario/2010-09-28/11_institutes.html.
14. Концепція комплексної державної програми реформ та розвитку сільського господарства України (проект) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/>.
15. Казакова І.В.. Економічна та енергетична оцінка ресурсозберігаючих технологій вирощування сільськогосподарських культур / І.В.Казакова // Інноваційна економіка. – 2012.–№2.–С.113-116.
16. Мединец В. Сделано открытие в науке. Что изменилось в практике? / В. Мединец // Зерно. – 2009 – №1. – С. 17–22.

Рецензент: д.е.н., професор Ульяновченко О.В.

УДК 631.1:330.011 (477)

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ ТА АДАПТАЦІЯ ДО НЕЇ СІЛЬГОСПТОВАРОВИРОБНИКІВ

*Калінчик М.В., д.е.н., професор
Полтавська державна аграрна академія*

У статті розглядаються наслідки безсистемного реформування аграрного сектора економіки та показані шляхи вирішення проблем розробки стратегії його розвитку, згідно якій сільськогосподарські підприємства зможуть успішно адаптуватися до ринкового середовища застосовуючи моделі генерування, підтримки та прийняття управлінських рішень.

This article examines the effects of unsystematic agrarian reform and shows ways, how to solve problems of developing the growth strategy of the agricultural sector, thus agricultural companies will be able to successfully adapt to the market environment using models of creation, support and management decisions.

Постановка проблеми. З початком реформування аграрного сектора економіки всі надії на його успішність поклалися на ринкові механізми. Проте результатом такого підходу до реформування стало банкрутство більшості сільськогосподарських підприємств, а основна частка власників земельних часток (паїв) змушені здати свої наділи в оренду великим приватним підприємствам. Окрім цього, спостерігається зростання безробіття та втрата родючості ґрунтів. В таких умовах селянські підприємства невеликих розмірів не в змозі ефективно адаптуватися на навколишнього ринкового середовища. Можна розглядати успішну адаптацію сільськогосподарських підприємств, якщо буде змінене або структуроване навколишнє ринкове середовище (активна адаптація). Тоді взаємодія «система-навколишнє середовище» буде гармонізованим. Проте повинні також бути розроблені системи генерування, підтримки і прийняття рішень, які сприятимуть одержанню гарантованих параметрів виробництва, які забезпечать конкурентоспроможність на вітчизняному і зарубіжному ринках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В розробці програм або стратегій розвитку аграрного сектора економіки на 1995 і наступні роки аж до 2020 р. приймали участь практично всі інститути системи НААН, гуманітарні інститути системи НАН України, кафедри учбових закладів, а також Міністерство аграрної політики і продовольства, Кабінет Міністрів України, Верховна Рада України, професійні організації та спілки тощо. До цього часу такі програми в основному залишилися як проекти або у них за стратегію прийнято лише побажання щодо нарощування обсягів виробництва сільськогосподарської продукції та визначенні суми коштів з Державного бюджету на підтримку програм виробництва. Що стосується систем генерування, підтримки та прийняття управлінських рішень, то їх розробка весь час передбачалася, наприклад, в Концепціях [1] та Програмах [2] інформатизації агропромислового виробництва й залишилися до цього часу як нездійсненні проекти. Теорія питань щодо самого управління й зокрема систем генерування, підтримки та прийняття управлінських рішень сформульована зарубіжними й вітчизняними вченими ще 25-40 років назад [3-10].

Постановка завдання. Метою статті є логічна побудова методології щодо адаптації сільськогосподарських підприємств до ринкового середовища, що сконструйоване як стратегія розвитку аграрного сектора економіки. Система генерування, підтримки і прийняття управлінських рішень стає основою для одержання гарантованих й конкурентоспроможних параметрів виробництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Будь-які системи, включаючи виробничі, що взаємодіють з навколишнім середовищем, функціонують в режимі адаптації. Щоб адаптація сільськогосподарських підприємств була найбільш успішною, необхідно було чітко визначитися з навколишнім середовищем – розвитком вітчизняного ринку сільськогосподарської продукції та продуктами її переробки. В умовах України слід враховувати, що за останні 20 років відбулася зміна парадигми розвитку аграрного сектора економіки – будуємо капіталістичну економіку з приватною власністю на землю.

При цьому, були втрачені традиційні ринки збуту сільськогосподарської продукції й з'явилися нові країни-імпортери. Слід акцентувати увагу, що згідно прогнозів ФАО близько 70 % населення світу до 2050 р. буде мати менше 0,1 га ріллі на 1 жителя, тоді як, наприклад, Україна, Росія і Аргентина – близько 1 га або в 10 разів більше. У світі різко зростає попит на свинину, м'ясо птиці, яловичину (зернової відгодівлі), продовольче та фуражне зерно тощо. Прогнозується, що в найближчі 10-15 років тільки імпорт свинини в світі зросте з 2 до 40 млн. т за рік. З існуючим рівнем землезабезпеченості ми приречені працювати на експорт з різноманітною продукцією, виробництво якої гарантуватиме зайнятість населення в селі та високу ефективність торгівельних операцій.

Звідси виникають ключові питання – які зміни в експорті-імпорті будуть мати місце в світі та яке місце, або точніше – в які країни, з якими продуктами та як по роках будуть нарощуватись обсяги експорту сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки? Тоді постане нове завдання: оцінити територію країни за придатністю виробляти ту чи іншу (а можливо нову для України, залежно від світового ринку) продукцію та встановити, яких розмірів (за ріллею) повинно бути підприємство, які технологічні параметри витрат та виходу продукції будуть конкурентоспроможними на визначеному для багатьох-багатьох років продовольчого ринку?

Ці процеси перебудови АПК в основному проходять стихійно, так як до цього часу стратегію розвитку аграрного сектора економіки ще до кінця не розроблено. Її необхідно було розробити на початку реформування, виходячи із світових тенденцій зростання народонаселення, скорочення земель в обробітку, обмеженості водних ресурсів, природно-кліматичного потенціалу та екологічних обмежень, які постійно стають все жорсткішими. Тобто, стратегія розвитку аграрного сектора економіки повинна враховувати такі складові виробничої системи, як соціальна, економічна і екологічна. Однак, за відсутності мети реформування як такої, стратегічного плану розвитку економіко-еколого-екологічної системи не було розроблено.

Під час реформування (швидше – до його початку) потрібно було бачити й сформулювати кінцеву мету – чим повинна була вона закінчитись. Дрібними й нетоварними підприємствами? Чи по 30-200 тис. га, як зараз ми спостерігаємо? Причому, в останньому випадку бізнесові структури, які прийшли в розвалений АПК (з бідними селянами) з інвестиціями, що зароблені в інших галузях, застосовують новітні технології практично без затрат праці. Подальший й незупинний напрям розвитку із створенням небачених у світі величезних латифундій призведе до повного безробіття на селі, що абсолютно вступить в протиріччя з розмовами про соціальну спрямованість реформи та захист прав селян. На своїх дрібних клаптиках землі селяни повністю відчували свою безправність та безперспективність самостійного господарювання на нетоварного розміру підприємствах – так званих особистих господарствах населення.

Тому у країнах світу цілою системою заходів змушують до збільшення розміру підприємств, а іншою – стримують невпинне зростання й таким чи-

ном вирішують соціальні, екологічні та економічні проблеми аграрного сектору економіки. Так, в Меморандумі країн ЄС відмічено, що ніякі подальші покращення не можуть бути впроваджені в сільське господарство без збільшення розміру ферм [11]. Стратегічною політикою ЄС є «зелений план Європи» або «план Мансхолта» [12, с. 46-48] – витіснення з ринку дрібних виробників та надання переваг розвитку крупному капіталістичному фермерству за допомогою державних субсидій, значно нижчого рівня податку на майно порівняно з дрібними підприємствами [13, с. 59] тощо. В Данії законодавство про охорону навколишнього середовища змушує фермерів дотримуватись гармонічного співвідношення між поголів'ям тварин і розміром земельної ділянки. Не дозволяється, наприклад, утримувати поголів'я понад 500 одиниць (одна одиниця – це 1 корова, 3 свиноматки, 30 забійних свиней або 2500 курчат на відгодівлі). Навіть господарства, у яких розмір ферми досягає 250 одиниць (наприклад, 7,5 тис. свиней на відгодівлі), знаходяться під ретельним екологічним контролем. Зобов'язані також фермери використовувати 65 % площ під озимі культури, щоб зменшити змив азоту тощо [14].

В США, наприклад, при кооперації фермерів (зростанні розміру підприємства) ставки податку на доходи значно нижчі, ніж для індивідуальних ферм менших розмірів. При цьому існує податок на приріст капіталу, податок по безробіттю (або ж існує норма необхідної кількості найму) тощо, які стримують необмежене зростання розмірів ферм [13, с. 54-60]. Така політика спонукає до збільшення ферм до оптимальних розмірів (1-3 тис. га). Більші ферми можуть бути тільки в преріях, де низька щільність населення й не потрібно платити податок по безробіттю. Аналогічно у Саудівській Аравії – ферма на 25 тис. корів (ферма “Аль-Сафі”) побудована в пустелі, де не потрібно платити будь-які соціальні та земельні податки [15].

Як бачимо, залежно від природно-кліматичних та соціально-економічних умов виробництва шляхом цілої системи заходів визначається оптимальний розмір підприємства, його спеціалізація тощо. Залежно від щільності населення встановлюється розмір податку по безробіттю (за умови низької зайнятості населення тощо) та на приріст капіталу, що додатково впливає на оптимальний розмір підприємства. Тоді буде соціальна спрямованість реформування. За суцільного безробіття не виконується мета цивілізованих країн – створити рівні життєві шанси для всіх громадян держави. Тобто, на початку реформи ми повинні були чітко сказати – якого розміру, якої спеціалізації, в яких природно-кліматичних умовах ми хочемо мати підприємства, їх кількість та для яких ринків (включаючи експортні) вони будуть працювати. Після цього сформулювати чіткі вимоги до законодавства. Такий пакет розробок виключив би нищівну й ворожу руйнацію вітчизняного АПК.

Як результат розвитку АПК без чітко визначеної стратегії практично всі земельні частки (паї), що одержані селянами, знаходяться в оренді великих підприємств розміром 10-300 тис. га ріллі. Такі підприємства спеціалізуються на виробництві зернових й олійних культур, трудомісткість виробництва яких до 10 разів нижча порівняно з інтенсивними технічними культурами. Як наслідок зростає на селі безробіття. Так, за даними Інституту аграрної

економіки НААНУ НВФ «Урожай» агрохолдингу «Миронівський хлібопродукт» у 2009 р. орендував землю з кожного із 43 сіл залучено до праці в середньому лише по 5 місцевих жителів [16, с. 13].

Проектні бажання в близькій перспективі збільшити виробництво зерна до 80-100 млн. т не тільки ускладнять проблему зайнятості і соціального розвитку села, так загострять екологічні наслідки такої структурної перебудови аграрного сектору економіки [17, с. 57-64]. За умови експорту макухи (шротів) та спалювання поживних залишків, втрати поживних речовин перевищать 50 млрд грн. Якщо експорту підлягає лише перероблена продукція, шроти (або макуха) – витратиметься у тваринництві, а побічна продукція – загортатися у ґрунт (не буде спалюватися), то втрати поживних речовин знизяться більше, ніж у 2 рази. Без чітко визначеної стратегії його розвитку близько 70 % сільськогосподарських товаровиробників змушені адаптуватися до ринку шляхом запровадження низько інтенсивного виробництва, як заходу зведення ризиків своєї діяльності до мінімуму.

Якщо ж буде відома стратегія розвитку аграрного сектора економіки в цілому по Україні та її регіонах з визначеними наперед ринками збуту продукції, то сільськогосподарські товаровиробники зможуть адаптуватися до конкурентоспроможного ринкового середовища. Для їх підтримки необхідно розробляти системи генерування, підтримки та прийняття управлінських рішень в кожній галузі сільськогосподарської діяльності. Причому такі системи повинні забезпечувати одержання гарантованого економічного результату: рівнів урожайності сільськогосподарських культур і продуктивності тварин за яких їх собівартість не буде перевищувати наперед встановлених й задовільних рівнів у існуючому або прогнозованому конкурентному середовищі. Також консультативні (дорадчі) служби з наданням послуг повинні використовувати саме такі системи генерування, прийняття та підтримки управлінських рішень в АПК. Адже у ринкових умовах виробничі ризики розподіляються між сільськогосподарськими товаровиробниками і дорадниками. Мабуть ця умова пояснює, чого відсутні на вітчизняному просторі ринкових відносин саме дієві й ефективні дорадчі служби, окрім комерційних. Наприклад, на ринку України та багатьох країн світу успішно функціонують оптимізаційні моделі, що розроблені спеціалістами НВП ТОВ «ВінМікс-Софт». За допомогою моделей «ВінМікс-Софт», наприклад, розраховуються рецептури преміксів, комбікормів та раціони годівлі птиці і свиней з гарантованим одержанням показників продуктивності тварин і птиці та мінімальними величинами собівартості продукції. При цьому встановлюються умови, які необхідно дотримуватися товаровиробникам, щоб гарантовано досягти прогнозованого результату діяльності, а саме: параметрів мікроклімату утримання тварин, їх породного складу тощо. В окремих випадках проводиться моніторинг умов утримання та виробництва продукції тваринництва, особливо умов годівлі тварин і птиці. В Інституті рослинництва ім. В.Я.Юр'єва НААН, наприклад, функції маркетингового моніторингу (супроводу) інновацій в агропромисловому виробництві покладені на Центр наукових досліджень з питань інтелектуальної власності та маркетингу цього інституту, що сприяло не

тільки зростанню урожайності сортів сільськогосподарських культур у багатьох країнах, де впроваджені селекційні інновації, а й вирішити питання значного покращення фінансового стану наукового закладу.

Висновки. Будь-які рішення глобального характеру, як, наприклад, реформування аграрного сектора економіки повинні опиратися на системні розрахунки з урахуванням основних чинників. В першу чергу, необхідно передбачити досягнення соціально-економіко-екологічної рівноваги у системі інтегрованого аграрного виробництва з урахуванням існуючих проблем і наявних ресурсів. За надлишку земельних і трудових ресурсів в Україні повинно переважати трудомістке виробництво. Ми ж прийняли інший вектор розвитку – спеціалізацію на виробництві зернових й олійних культур, що є шляхом до масового безробіття на селі.

Необхідно розробити стратегію розвитку аграрного сектора економіки в якій структура виробництва буде адаптована до потреб ринку з екологічними обмеженнями та забезпечувати зайнятість сільського населення. Для цього в Україні буде проведена оцінка території за придатністю виробляти ту чи іншу продукцію та встановлено оптимальні розмірами підприємств залежно від спеціалізації та структури ресурсного забезпечення. Для успішної адаптації до структурованого аграрного сектора економіки необхідно створити системи генерування, підтримки і прийняття управлінських рішень в кожному продуктовому підкомплексі.

Література:

1. Концепція інформатизації сільського господарства України / М.Ф.Кропивко, І.М. Криворучко, М.В.Калінчик та ін. – К.: МСГіП України, 1993. – 23 с.
2. Програма інформатизації агропромислового виробництва на 1996-2000 роки / С.О.Тивончук, В.Ф.Ярошовець, М.В.Калінчик та ін. – К.: МСГіП України, 1996. – 71 с.
3. Акофф Р. Планирование в больших экономических системах / Р. Акофф. – М.: Советское радио, 1972.- 223 с.
4. Бигель Дж. Управление производством / Дж. Бигель. – М.: Мир, 1973. – 304 с.
5. Бир Ст. Кибернетика и управление производством / Ст. Бир. – М.: Наука, 1965. – 391 с.
6. Завадский И. С. Управление сельскохозяйственным производством / И.С.Завадский. – К.: Вища школа, 1984. – 311 с.
7. Кардаш В. А. Модели управления производственно-экономическими процессами в сельском хозяйстве / В.А.Кардаш. – М.: Экономика, 1981. – 184 с.
8. Мамиконов А. Г. Принятие решений и информация / А.Г.Мамиконов. – М.: Наука, 1983. – 183 с.
9. Ушачев И. Г. Управление сельскохозяйственным производством(включая АСУ) / И.Г.Ушачев. – М.: Экономика, 1987. – 327 с.
10. Шапиро Д. И. Принятие решений в системах организационного управления: использование расплывчатых категорий / Д.И.Шапиро. – М.: Энергоатомиздат, 1983. – 184 с.
11. Оверчук Л.А. Молочное скотоводство Англии / Л.А.Оверчук. – М.: Агропромиздат, 1987. – 192 с.
12. Фудин А.Ф. Экономика сельского хозяйства зарубежных стран: развитие капиталистические страны / А.Ф.Фудин. – М.: УДН, 1987. – 287 с.
13. Обушенков Н.Г. Экономический механизм государственного регулирования сельского хозяйства США / Н.Г.Обушенков. – М.: ВНИИТЭИагропром, 1988. – 92 с.
14. Зеленые свидетельства датских фермеров [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zzr.ru/archives/jivotnovod/2003/02/article3.htm>, вільний.

15. Осланд Р.Б. “Эль-Сафи” – развитие молочного хозяйства с вертикальной интеграцией на 25000 коров // Лекции прочитанные для слушателей международной агротехнической школы / Р.Б.Осланд. – К., 1993. – Книга 4. – С. 7-18.

16. Кластерна модель організації великотоварного агропромислового виробництва та розвитку економіки сільських поселень і територій / Ю.О.Лупенко, П.Т.Саблук, В.М.Скупий та ін. / [за ред. М.Ф.Кропивка]. – К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – 44 с.

17. Калінчик М.В. Еколого-економічна оцінка ефективності виробництва біодизеля і біоетанолу в Україні / М.В.Калінчик, А.М.Новосельцева. – АгроІнком, 2012. – № 4-6. – С. 57-61.

Рецензент: д.держ.упр., професор Лозинська Т.М.

УДК: 338.439.5:636.4

ФОРМУВАННЯ ВЕРТИКАЛЬНОГО ІНТЕГРАЦІЙНОГО ОБ'ЄДНАННЯ В СВИНАРСТВІ

*Квятко Т.М., ст. викладач, Чумакова Л.А., здобувач
Харківський національний технічний університет сільського
господарства імені Петра Василенка*

У статті проаналізовано сучасний стан галузі свинарства, а також запропоновано структуру виробничо-збутового інтеграційного утворення вертикального типу.

The current statement of pork-production is analyzed. The structure of vertical type Producing and Selling Integration Organization are proposed.

Постановка проблеми. Ситуація, що склалася в галузі свинарства не сприяє швидкому та результативному розвитку її суб'єктів. Теперішній стан галузі характеризується зниженням рівня концентрації та значним розосередженням поголів'я тварин в невеликих підприємствах з переважним використанням застарілих технологій утримання та відгодівлі свиней. Невідповідні умови утримання тварин, неповноцінні раціони годівлі, неналежне ветеринарне обслуговування, слабкий генетичний потенціал тварин та низький рівень кваліфікації спеціалістів – основні фактори, що спричинюють низькі середньодобові прирости тварин. А це, в свою чергу, провокує розвиток дефіцитних явищ на внутрішньому ринку продукції свинарства, який, як правило, компенсується за рахунок імпорту іноземної сировини сумнівної якості. Питання, пов'язані з підвищенням ефективності виробництва свинини для вітчизняних товаровиробників, набувають деталі більшої гостроти та актуальності, а їх вирішення потребує науково обґрунтованих дій суб'єктів економічних відносин та органів влади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями, які пов'язані з внутрішнім ринком свинини займалося ряд вітчизняних науковців. Так, І.В. Кравець стверджує, що зміни, які відбулися на даному сегменті товарного ринку протягом останніх 20 рр. негативно відобразилися на стані продовольчої безпеки нашої держави. Галузь свинарства втратила свої лідируючі позиції, як в державі, так і в світі (напр. 80-х рр. Україна входила в світову 5 країн виробників свинини). Однак, ігнорування процесів, які слід враховувати виробникам та науковцям при розробці програм та відповідних дій для